

PAPERS ACTANCIALS I PAPERS TEMÀTICS
EN LA NOVEL·LA NEGRA DE MANUEL DE PEDROLO
Teresa Arnandis i Puig

Els personatges tenen un paper decisiu en la construcció d'una història, condicionaran el relat, el resultat final i la percepció que en rep el lector.

Vladimir Propp, en la seva obra *Morfologia del cuento*, (1985), va ser el primer estudiós rellevant que encetà una línia d'investigació narratològica basada en l'anàlisi dels personatges i delimità les funcions que poden realitzar. El seu estudi parteix dels contes tradicionals russos i arriba a la conclusió que existeix una estructura comuna que es repeteix a tots els contes.

En todos los casos citados hay valores constantes y valores variables. Lo que cambian son los nombres (y al mismo tiempo los atributos) de los personajes; lo que permanece constante son sus acciones, o sus *funciones*. De donde se puede concluir que el cuento atribuye frecuentemente las mismas acciones a personajes diferentes. Esto nos permite estudiar los cuentos *a partir de las funciones de los personajes*. (Propp 1985: 30)

Posteriorment, A. J. Greimas, presenta una visió ampliada amb l'aportació central del concepte d'*actant*, ampliada posteriorment amb els conceptes d'*Actor* i *Rol temàtic*, deixant en un segon terme el concepte de personatge, en la seva obra de referència *Sémantique structurale*, (1966).

Les définitions de Propp et de Souriau confirment notre interprétation sur un point important: un nombre restreint de termes actantiels suffit à rendre compte de l'organisation d'un micro-univers. (Greimas 1966: 176)

A més, introduí les definicions de *paper actancial* i *paper temàtic*. Per a Greimas l'*actor* és l'executant d'una o diverses accions i per aquest motiu la seva intervenció es situa en el nivell de la manifestació. L'*actant* és el paper funcional o sintàctic que en el nivell de la història desenvolupa l'actor. Des d'aquest punt de vista, el concepte d'*actant* es diferencia del concepte d'*actor* en què és el paper semàntic, i del concepte de *figura*, en què és el paper temàtic. El tercer concepte a tenir en compte de les

aportacions de Greimas és el de *Rol temàtic* que és la tria del tema del que tractarà el conte i que fa referència a l'actor, considerat des del punt de vista de ser portador d'un significat de manera més connotativa o menys i que quedarà a la interpretació del coneixement enciclopèdic del lector. Conceptes que amplia en obres posteriors, com «Les actants, les acteurs et les figures» (1983), *Maupassant. La sémiotique du texte: exercices pratiques*, (1976), i en *Du sens I. Essais sémiotiques*, (1970).

I després, Philippe Hamon elabora una teoria de síntesi en la qual recull els estudis anteriors més rellevants i els completa de manera significativa, principalment en les obres «Pour un statut sémiologique du personnage» (1977), i en *Le personnel du roman, le système des personnages dans les «Rougon-Macquart» d'Emile Zola*, (1983).

A partir de la seva aportació, que explica de manera esquemàtica Vincent Jouve (2001, 92), elaborarem la nostra anàlisi basada en les tres vessants que s'hi detallen, el *fer*, el *ser* i la *importància jeràrquica* que l'autor atorga als personatges.

L'analyse sémiologique du personnage selon Philippe Hamon		
L'être	Le faire	L'importance hiérarchique
<ul style="list-style-type: none"> • Le nom • Les dénominations • Le portrait <ul style="list-style-type: none"> ○ Le corps ○ L'habit ○ Le psychologique ○ Le biographique 	<ul style="list-style-type: none"> • Les rôls thematiques • Les rôls actantiels 	<ul style="list-style-type: none"> • La qualification • La distribution • L'autonomie • La fonctionnalité • La prédésignation conventionnelle • Le commentaire explicite du narrateur

Taula 0. Anàlisi semiològica del segons P. Hamon, recollida per V. Jouve (2001, 92)

A partir d'aquestes teories ens proposem comprovar si les conclusions a les quals arriben sobre el funcionament dels personatges en els contes tradicionals són extrapolables a la literatura culta o considerada per a adults, en aquest cas la novel·la negra, atés que aquest gènere posseeix, igualment, elements força estereotipats. Per a dur a terme l'anàlisi hem triat cinc novel·les negres de Manuel de Pedrolo: *Es vessa*

una sang fàcil (1954), *L'inspector fa tard* (1960), *Joc brut* (1965), *Mossegar-se la cua* (1968) i *Algú que no hi havia de ser* (1974).

En *Es vessa una sang fàcil* (1954) es relata la història d'un grup de lladres, gent miserable de barriades urbanes pobres i suburbials que duen a terme un robatori en una sucursal bancària. Un d'ells fuig amb els diners del robatori. Aquest traïdor serà perseguit per la resta de companys, alhora que tota la banda serà perseguida per la policia. El títol, *Es vessa una sang fàcil*, ens dirà molt, veiem que utilitza una sinècdoque («es vessa una sang...») per a parlar dels homes morts i l'adjectiva («...fàcil») fent referència al baix nivell d'experiència delictiva dins del dur món de la delinqüència ciutadana, per la senzillesa en què s'ha resolt el cas i per la rapidesa amb què els enxampen. Arribats a aquest punt, també ens adonem que la història no acabarà bé, perquè la «sang fàcil» es «vessa». I a més, es vessarà per no res, per una il·lusió d'una fortuna que cap d'ells no podrà gaudir.

En l'anàlisi del *ser*, pel que fa a les característiques físiques dels protagonistes, el relat comença amb un escrit que simula la crònica periodística de l'atracament on es fa referència a un tret físic (alt) i a la vestimenta (ben vestit) d'un dels atracadors quan entrà al banc:

Faltaven cinc minuts per a la una de la tarda quan un xicot alt i ben vestit... (1986, 5)

Posteriorment, la resta de personatges que hi apareixen són anomenats com xicot, jove, company, individu, empleats, persones, un dels assaltants, etc.:

i van entrar dos xicots més, també joves i ben vestits (1986, 5)

Un dels personatges, el Nero, és presentat en primer lloc pel narrador com el «capitost» (1986, 8), quan conta el robatori. Després ell mateix ens diu:

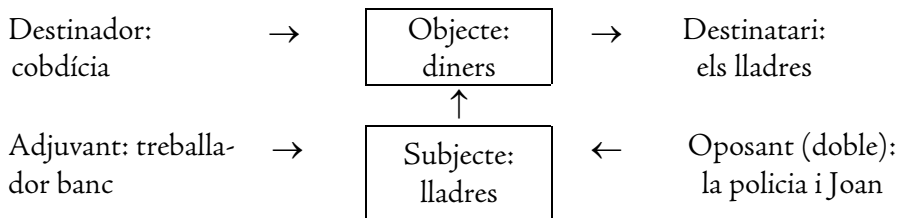
—La meva feina era coordinar l'acció, preocupar-me que tot fos fet com calia fins al darrer moment (1986, 15)

A més, en el relat apareixen referències espacials concretes de la ciutat de Barcelona, que atorguen versemblança a la història que es conta: Rambla de Canaletes (1986, 6), plaça d'Adrià (1986, 21), Muntaner (1986, 21)... Al principi del llibre quan es relata el robatori s'expliquen dues notícies més, una la d'un terratrèmol i l'altra d'una inundació a Mèxic. Aquests fets ens permeten situar amb exactitud la localització temporal dels fets narrats, als anys 30, tal i com ens assenyala R. Espelt (1998, 74).

En l'anàlisi semiològica del *fer*, els principals papers temàtics, són, en primer lloc la cobdícia, motor de les actuacions de gairebé tots els personatges principals. Així també, trobem altres aspectes temàtics com la lleialtat i la traïdoria, que estan lligats amb l'honestedat i la deshonestedat entre els membres de la banda i les seves noies. El tema de la traïció estarà representat per un dels atracadors, el Joan, que en lloc d'acomplir el que havien pactat i d'acontentar-se amb la seva cinquena part dels diners robats, intenta quedar-se'ls i escapar amb tot el botí.

Un dels personatges, la Mercè no té un paper rellevant, aparentment, pel que fa a les aparicions, solament al segon capítol quan rep la violenta visita del Nero i el Blasi i a les últimes pàgines. Ella en canvi, serà la que se'n sortirà victoriosa amb els diners robats del botí i el sentiment de llibertat per la fugida.

Els papers actancials que apareixen a l'obra, esquematitzats amb el quadre actancial de Greimas, són:

Taula 1. Quadre actancial de la novel·la *Es vessa una sang fàcil* (1954)

En l'anàlisi semiològica de la importància jeràrquica, si ens fixem en la presentació dels personatges veiem que està disposada de manera gradual. Pedrolo relata una història coral on no hi ha un sol protagonista,

sinó que el protagonisme està en el grup de delinqüents. Ara però, el Nero és identificat com el capítost. I les dues noies, la Clara i la Mercè apareixen en un segon lloc, existeixen en funció dels seus companys, com a les noies de dos d'ells, el Nero, el líder, i el Joan, el traïdor, dos actors rellevants en la trama.

Però continuem amb l'anàlisi dels personatges per tal d'identificar quin d'ells és el més rellevant, ens fixarem en la importància jeràrquica a partir de sis paràmetres: la qualificació, la distribució l'autonomia, la funcionalitat, la predesignació convencional i el comentari explícit del narrador.

En primer lloc, pel que fa a la qualificació, caldria pensar amb el Nero, el capítost del grup.

Pel que fa a la distribució dels personatges dins el relat, veiem que el Nero apareix al principi del llibre, al segon capítol i és qui lidera la cerca del Joan. És, a més qui diu què s'ha de fer i com s'ha d'actuar.

El tercer punt, el de l'autonomia, el personatge de Nero és el que coordina la resta de personatges, n'és el centre d'unió de tots ells.

Sobre la funcionalitat, deduïm que el Nero és el cervell del grup, el coordinador. És qui ha dissenyat i ha organitzat l'estratègia, i sovint és anomenat amb por i temut per la resta de personatges.

La predesignació convencional del personatge la veiem en el retrat d'un home dur, de cor eixut, que mostra una aparent seguretat en sí mateix. És un personatge característic de la novel·la negra, amb els trets dels gàngsters i dels personatges suburbials.

D'altra banda, no hi ha comentaris explícits del narrador al referir-se al Nero, però en la seva manera de parlar amb la resta de companys queda clar qui és el que mana:

Cal tenir un ull a cada lloc. Sí... —afegí, pensarós—. Farem el següent: tu té'n vas amb el primer tren... (1986, 69)

Tot i així, qui acaba sent la guanyadora, l'heroïna que se'n beneficiarà del robatori no serà cap dels subjectes protagonistes, sinó un personatge secundari, la Mercè, que s'endurà el botí cap a França. El país veí, aleshores, era sinònim de llibertat, de país modern ple d'oportunitats.

L'inspector fa tard (1960) és, segons A. Piquer i A. Martí (2006, 76), la primera novel·la de Pedrolo purament policíaca. De la mateixa manera que la novel·la anterior, l'escriptor vol retratar la necessitat de prosperar d'uns individus de la societat mitjana i baixa barcelonina, que patia les conseqüències d'una postguerra asfixiant i els intents de supervivència dins d'una societat hostil. La història relata els esdeveniments ocorreguts al llarg d'una setmana, així cada capítol correspondrà a un dia, comença amb dissabte i acaba el divendres següent. En aquesta ocasió però, Pedrolo s'acosta a la novel·la psicològica al retratar l'evolució dels pensaments que reproduïxen els sentiments d'angoixa en la ment del protagonista.

Claudi, el protagonista, un home avorrit pel tedi de la quotidianitat, per la misèria en què viu i per la feina sòrdida és el principal sospitós d'un robatori. El comissari que investiga el cas provoca un gran neguit en ell. El final de la història ens sorprendrà i donarà sentit al títol.

En l'anàlisi semiològica del *ser*, el nom del protagonista és la primera paraula que apareix de la novel·la, un vocatiu, una exclamació, un avís inquietant i premonitori del perill que esdevindrà: «Claudi!... Claudi!... —cridà la senyora Misarachs» (1986, 5)

La resta dels personatges principals apareixen al primer capítol. Després de Claudi, el protagonista, la seva dona, i després, apareix l'amo de l'empresa, el senyor Ignasi, des de la llunyania, a través d'una trucada telefònica:

Ha telefonat el mateix senyor Ignasi; es veu que és urgent. (1986, 5)

Pel que fa a les característiques psicològiques del personatge principal, a la primera pàgina, l'autor ja ens el presenta com un mentider quan enganya la seva dona en referència a l'estat en el qual es troba. I que potser sigui una pista del seu comportament: «—No dormies? —Clar que sí —va mentir ell—.» (1986, 5)

Abans de la descripció física dels personatges principals, l'autor ens detalla les característiques del pis on viu, que accentuen el caràcter gris del personatge:

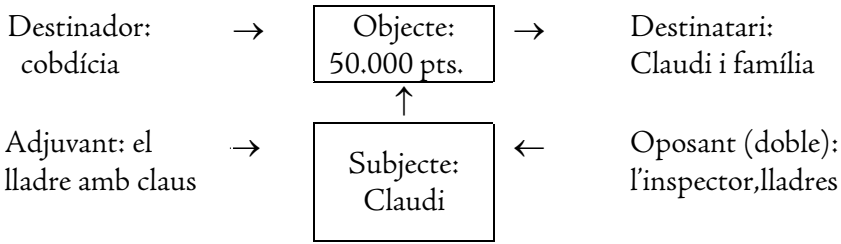
L'escala era fosca i a mesura que s'allunyava del tercer pis, on vivia, la penombra augmentava. Fosca i estreta. En conjunt, força miserable... (1986, 7-8)

L'autor fa una descripció contundent sobre l'empresa i el pati: «El pati era brut d'un llot negre trepitjat en tots sentits per centenars de peus» (1986, 10).

En aquesta novel·la també trobem una descripció ben exacta dels carrers de la ciutat de Barcelona que tan li agradava retratar a Pedrolo. Per la ciutat es mouen els seus personatges que sovint es desplacen amb transport públic. El marc temporal, però, aquí serà menys explícit, perquè no se'ns dona cap dada concreta. Ara bé, segons argumenta Espelt (1998, 88) si ens fixem en les lectures que llegeix un dels personatges, comprovem que són obres publicades a Buenos Aires l'any 50 i 51 per la qual cosa podem deduir la localització temporal al voltant de la segona meitat dels anys 50.

Pel que fa a l'anàlisi semiològica del *fer*, el paper temàtic que identifiquem en aquesta novel·la i que és l'eix temàtic del relat és, principalment, la cobdícia. Un empleat honest fins que se li presenta l'ocasió clau propícia. Claudi no n'era un professional del robatori i aquest fet fa que comenci a mostrar-se neguitós i esquerp, a causa del sentiment de culpabilitat quan es sent vigilat i assetjat.

Els papers actancials que actuen a l'obra són els següents. En primer lloc, el destinador que és la cobdícia, causada per la pobresa i una vida miserable. En aquest cas, l'acte no està planificat, com en el cas de la novel·la anterior, sinó que se li presenta per casualitat i el protagonista s'aprofita de la situació. L'objecte, són els diners. El destinatari dels diners és Claudi. L'adjuvant, que permet que Claudi que no és un lladre professional, pugui quedar-se amb els diners, és el lladre que entra i que té les claus de la caixa. El subjecte de la trama és Claudi Misarachs, el protagonista de la història. Els oposants són tant l'inspector, com el lladre professional, perquè ambdós evitaran que el subjecte, Claudi, es quedi amb l'objecte. Vejam ara tots els elements situats en el quadre de Greimas.

Taula 2. Quadre actancial de la novel·la *L'inspector fa tard* (1960)

En l'anàlisi semiològica de la importància jeràrquica, farem referència als sis paràmetres vists anteriorment que ens ajudaran a identificar qui és l'heroi de la novel·la: la qualificació, la distribució, l'autonomia, la funcionalitat, la predesignació convencional i el comentari explícit del narrador.

En aquesta novel·la, l'heroi és fàcilment identificable amb el personatge de Claudi. Del primer punt, la qualificació, trobem una descripció acurada del protagonista, al llarg de tota l'obra, tant de manera directa per part del narrador com a través de les seves paraules.

La distribució del personatge dins la novel·la és també un indicador clar que estem davant del protagonista. Claudi apareix des de la primera línia del llibre al capítol primer, fins l'últim.

Pel que fa a l'autonomia del personatge, podem veure que Claudi és el nexa d'unió central de tots els personatges. El que ocorre a la novel·la és el resultat de les seves actuacions.

El paràmetre de la predesignació convencional, no apareix i en aquest cas tampoc tenim cap comentari explícit del narrador.

En *Joc brut* (1965), tal vegada, la novel·la negra més coneguda i valorada de Pedroló, Xavier, el protagonista, un noi anodí, ens conta en primera persona el que li va passar, els esdeveniments que l'abocaren a assassinar.

Pedroló ens relata un crim induït per la pressió psicològica soferta. El desig per aconseguir l'amor, l'erotisme i la seducció conduiran el protagonista a actuar fora de la llei. Serà efectivament un «joc brut» per l'engany i la traïció que es desenvolupen.

En l'anàlisi semiològica del *ser* del protagonista, veiem que la novel·la comença amb el relat en primera persona del Xavier, tot i que encara no coneixem el seu nom, es refereix a ell mateix amb el pronom personal corresponent (jo); amb el pronom feble (quedar-me...); i a través de diversos morfemes de la primera persona del singular (vaig,...). A la pàgina 9, el protagonista reconeix que no sap el nom de la noia que acaba de conèixer a l'autobús: «Fins després no se m'acudí de pensar que ni sabia com es deia.» (1975, 9)

Tot i això no serà fins l'última pàgina de la novel·la quan el protagonista, Xavier, coneixerà l'engany en la seva totalitat, el vertader nom de la noia i la relació que tenia amb la víctima. Aquesta coneixença li arribarà al mateix temps que al lector: perquè l'engany li serà desvetllat pels dos policies amb els quals se'n va detingut per assassinat, al final del llibre:

—I ella, doncs?

—La Caterina, voleu dir? Era la seva dona.

—Caterina... —vaig mormolar.

—Caterina Freixas, sí.

M'havia enredat fins al final. Mai no havia dit una veritat... (1975, 106)

Xavier també ens descriu les característiques, tant físiques com psíquiques, dels personatges, principalment de la Juna i que mostren l'impacte que li han causat. De fet, la novel·la comença amb una primera frase que en fa referència:

Si no hagués estat per les seves cames, no hauria passat res. (1975, 5)

En el tercer paràgraf de la primera pàgina fa una descripció de la roba que vist i amplia la descripció corporal:

Duia una faldilla curta, més aviat cenyida, i el cos era digne de les extremitats que mostrava tan generosament... (1975, 5)

Xavier és el narrador de la història i és ell qui de tant en tant al·ludeix a algun tret del seu caràcter o als seus sentiments, de manera directa o indirecta:

jo havia treballat de grum en una oficina, de corredor d'articles electrodomèstics, però no servia per a vendre, potser no servia per a res. (1975, 15)

Xavier ens descriu la casa on viu amb la mare, amb la recança del qui desitjaria una vida millor però se sent decebut perquè no ha pogut aconseguir-la i accepta resignadament la condició de vida miserable que ara té:

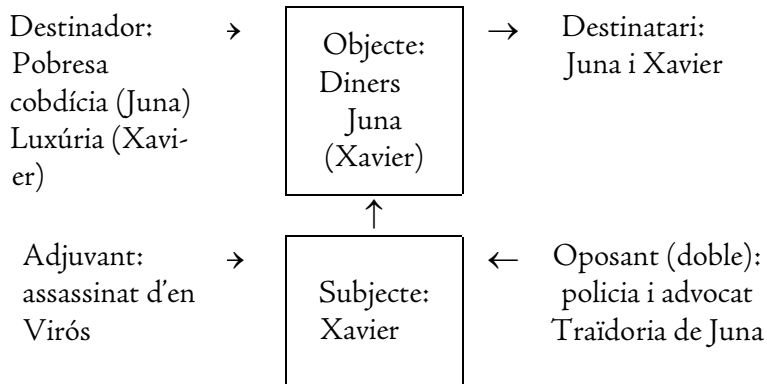
A la fi hem pogut aconseguir uns baixos. No és un pis. Són dues habitacions, sense cuina, amb un petit pati. Havia estat l'estudi d'un pintor. Les parets són plenes de taques, d'esbossos... Algú diria un indret pintoresc. (1975, 15)

En aquesta novel·la, Pedrolo també fa servir localitzacions exactes de la ciutat de Barcelona on situa i desenvolupa la història, trets que aporten versemblança a allò que ens conta: «Travessera»(1975, 11); «Gala Plàcidia»(1975, 11); «Estació de França»(1975, 21); «la Barceloneta»(1975, 24); «les Corts»(1975, 29)...

En l'anàlisi semiològica del *fer*, els rols temàtics que apareixen en aquesta novel·la basats en els eixos temàtics són la cobdícia, la pobresa, la luxúria, l'enamorament (una mena d'*amour fou* per una *femme fatale*) i la traïdoria.

En els rols actancials tenim, com a destinador del fet que es relata, la cobdícia representada principalment per la Juna, però també la luxúria representada pel Xavier, enlluernat per les promeses d'amor i la pobresa de tots dos. L'objecte desitjat i pel qual s'arriscaran serà, per part de la Juna i del Xavier, els diners de l'herència. I a més, per part del Xavier, l'objecte desitjat serà la Juna. El destinatari de l'objecte serà la parella Juna i Xavier, això al menys és el que pensa Xavier, però els plans de la Juna van per un altre camí. L'adjuvant que facilita l'obtenció de la quantitat de diners és l'objecte del delit, és a dir, l'assassinat d'en Virós, suposat oncle de la Juna. El subjecte que realitza l'acció central és el Xavier, cal dir que instigat i pressionat per la Juna. L'oposant és la policia i l'advocat de qui Juna està realment enamorada i amb qui pretén compartir futur i diners. Apareix també una acció de traïdoria, representada per la Juna que traïdorament la confiança i les esperances del Xavier amb l'engany d'un amor fingit. El traïdor és un element complex que té una doble estructura derivada

ahora de l'oposant i del destinador. El quadre dels rols actancials segons el planteja Greimas, és:

Taula 3. Quadre actancial de la novel·la *Joc brut* (1965)

L'anàlisi semiològica de la importància jeràrquica dels personatges d'aquesta novel·la es troba ben definida. Analitzarem la importància jeràrquica del protagonista, el Xavier, a través dels sis paràmetres que ja hem utilitzat en l'anàlisi de les novel·les anteriors que hem vist.

En primer lloc, la qualificació, és a dir, la descripció que ens fa el narrador del protagonista és la més extensa. Tot i que la descripció que se'n fa de la noia és també extensa però considerem que és en bona part producte de l'obsessió que el Xavier té per ella. Així doncs, el Xavier és descrit com una persona d'una certa feblesa, que s'obsessiona fàcilment, podríem dir que de manera malaltissa i finalment tràgica.

En segon lloc, la distribució del personatge dins del relat, el Xavier és el personatge central que apareix en cada capítol. La noia, Juna, està present en molts, però no en tots. Això sí, està de manera continuada i constant en el pensament del noi.

Referent a l'autonomia, el Xavier és el protagonista central de l'obra perquè la resta de personatges giren al seu voltant, la noia, la mare, la policia... Apareixen en funció de la seva existència i com a conseqüència dels seus actes. Ell és qui marca la pauta, tot i que pressionat per la noia.

Pel que fa a la funcionalitat, ell n'és el responsable executor del delicte que se'ns explica. Els esdeveniments ocorren perquè ell cau en el parany que ella li prepara.

El següent punt, la predesignació convencional, no apareix en aquesta novel·la, perquè el protagonista està pensat com un home normal i ordinari. Justament aquests dos trets fan que la seva història sigui més colpidora.

I l'últim punt pel que fa al comentari explícit del narrador, que és el mateix protagonista de la història que ens conta.

En *Mossegat-se la cua* (1968), el personatge que centra l'atenció canvia perquè ara és un informador comercial transformat en detectiu qui investiga els fets i ens els conta. Un fet poc habitual però esgarrifós: un industrial, demana un document oficial al jutjat i li contesten que, administrativament, està mort. L'home contractarà un detectiu però la investigació es complicarà molt més del que s'esperava i traurà a la llum un entramat d'espionatge industrial, segrests, assassinat, etc., que el client mai no hagués esperat que veieren la llum al barrejar-se accions premeditades i fortuïtes.

En l'anàlisi semiològica del *ser*, la novel·la comença amb una confessió del narrador, el detectiu, en la qual explica les raons per les quals ha acceptat el cas on apareix el cognom de qui l'ha contractat:

Al senyor Jordana, però, li devia alguns miraments. (2011, 33)

Quan el detectiu i el seu ajudant, són al cementiri davant la tomba, hi llegiran el nom complet del client: «Dipositat el cadàver d'Enric Jordana Miralls.» (2011, 103).

Més endavant, el narrador, en veu del detectiu, fa un comentari sarcàstic sobre el fet que va dur el seu client a contractar la investigació:

quan el senyor Jordana acudí a queixar-se d'una mort prematura. (2011, 116)

També explica la localització de l'agència de detectius de la qual és propietari i hi treballa per mostrar versemblança del que explica, tot i que no s'estén en detalls:

L'agència ocupava un entresòl del carrer de València. (2011, 39)

I al final de l'entrevista amb un dels personatges, la presentació del protagonista:

—Em dic Jordi, jo.
—I jo, Glòria. (2011, 51)

I no és fins més endavant quan se'ns comunica el cognom del detectiu, al reproduir una conversa telefònica amb el senyor Jordana:

—Digui?
—Serra?
—El mateix
—Sóc Jordana (2011, 77)

Pedrolo presenta trets d'ambientació característics d'un relat de misteri, conscient del punt d'intriga que la novel·la negra té, quan presenta als llogaters de la casa on van retenir el segrestat:

Era un establiment trist i fosc i, en obrir la porta, es desencadenà una campaneta que deixava escapar unes tonalitats mandroses i lúgubres... (2011, 52-53)

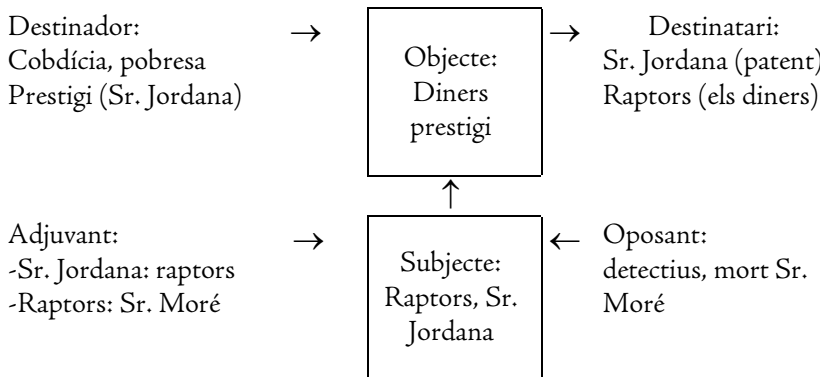
Unes pàgines més endavant ens dona més dades del senyor Moré, dades que en seran la clau del seu segrest:

Al capdavall, el senyor Moré no era un pixatinters qualsevol, ans un científic que ocupava un lloc responsable als laboratoris de la firma... (2011, 63)

En l'anàlisi semiològica del *fer*, podem argumentar dues interpretacions diferents en relació als papers temàtics i als papers actancials que es desenvolupen. En una primera interpretació, els papers temàtics que trobem i que componen l'eix temàtic de la novel·la són, la cobdícia, el prestigi social, l'honestedat i la deshonestedat.

Pel que fa als rols actancials, el destinador, és la cobdícia alimentada per la pobresa que pateixen i el desig d'una vida millor. Però també pel desig d'aconseguir un prestigi social i laboral en l'empresa que regenta. L'objecte pel qual lluiten i que volen obtenir són, uns els diners i d'altres

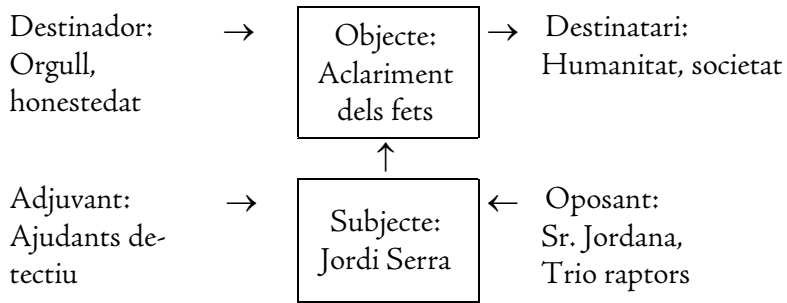
el reconeixement social i els diners que se'n derivaran d'aconseguir un producte nou per treure avantatge a la competència. El destinatari és, per part del Sr. Jordana, la patent, i per part dels raptors, els diners. Com adjuvants actuen els raptors per al Sr. Jordana, que vol aconseguir la patent, i el Sr. Moré per als raptors, al mantenir una rutina metòdica en la seva vida que els facilitarà l'actuació delictiva. El subjecte és doble, per una banda tenim els raptors, que són els primers inculpats i per l'altra descobrim que el Sr. Jordana que contracta el detectiu per esbrinar què ha passat amb la seva identitat, n'és també el subjecte de fet. L'oposant és l'agència de detectius perquè tot i que el Sr. Jordana vol parar la investigació, ells continuen endavant per aclarir els fets. També la mort accidental del Sr. Moré fa que els raptors canvien els plans davant els esdeveniments totalment inesperats.

Taula 4a. Quadre actancial de la novel·la *Mossegar-se la cua* (2011)

A més, en aquesta novel·la, podem fer una segona interpretació alternativa. Els papers temàtics que delimiten l'eix temàtic serien també l'honestedat en contraposició a la deshonestedat i la justícia en contraposició a la injustícia, que se'ns presenta des de diversos àmbits. Pel que fa als rols actancials, el destinador seria l'orgull de millorar el vessant professional i l'honestedat davant tot allò que no el respecta. L'objecte seria allò que vol aconseguir el detectiu, que és, en definitiva, l'aclariment dels fets per restablir l'ordre social que s'ha vist trencat amb el rapte i l'assassinat. El destinatari seria la humanitat i més concretament la

societat. L'adjuvant, la resta de membres de l'agència de detectius que ajuden Jordi Serra a assolir els seus objectius professionals, així com també els diversos col·laboradors. El subjecte seria el detectiu Jordi Serra i l'oposant seria doble. Per una banda el Sr. Jordana que intenta paraitzar la investigació i per l'altra el trio de raptors que du a terme un acte delictiu i que a més es troba amb una mort accidental que els complica el panorama creat. El quadre seria el següent:

Taula 4b. Quadre actancial de la novel·la *Mossegat-se la cua* (2011)

En l'anàlisi semiològica de la importància jeràrquica, el narrador és el detectiu Jordi Serra, el principal protagonista, que analitzarem tot seguit d'acord al sis paràmetres esmentats en els comentaris de les obres anteriors:

La primera, la qualificació, com que tenim un narrador protagonista, les descripcions que fa de sí mateix no són explícites, però trobem trets a través del que diu i del que insinua. Ell és qui obre el relat i qui el tanca. Notem que mostra una certa arrogància per la contundència de les paraules a l'inici:

A un altre li hauria dit ras i curt que no. (2011, 33)

Així com una extraordinària seguretat en ell mateix, en la frase final del llibre:

Tot semblà immobilitzar-se un moment i, en el silenci, ressonaren només els meus passos que prosseguien cap a l'escala, sense vacil·lar. (2011, 197)

L'aparició del personatge del detectiu està distribuïda al llarg de tots els capítols, tret dels dos passatges intercalats, que aporten versemblança als esdeveniments.

Sobre l'autonomia, el detectiu Jordi Serra és el protagonista principal perquè és el punt d'unió que connecta amb la resta de personatges de la novel·la. Ell els coneix bé a tots d'episodis passats o d'aquells que es produeixen en el context de la novel·la.

Pel que fa a la funcionalitat, el personatge del narrador és el que aconsegueix l'acció principal, que és esbrinar un fet. És l'element que més s'encarrega de deixar clar que és ell qui organitza, coordina i supervisa tot el funcionament de l'agència de detectius.

La predestinació convencional la podem veure en l'amor propi que mostra el detectiu, tret característic dels investigadors de novel·la negra.

L'últim paràmetre, el que fa referència al comentari explícit del narrador, com que el narrador és el protagonista no tenim una descripció concreta del físic, ni comentari explícit sobre la seua categoria d'heroi.

En *Algú que no hi havia de ser* (1974), Pedrolo ens conta la història de l'Ernest, un traductor apassionat per la novel·la negra que malviu amb el poc que guanya. Un dia arriba a la conclusió que ha d'atracar un banc per solucionar la seua situació econòmica i comença a dissenyar el que considera que és un cop perfecte. Però un grup d'activistes socials es creuarà en el seu camí i canviaran els seus plans. En les últimes pàgines Pedrolo capgira la novel·la per incloure elements totalment inesperats.

En l'anàlisi semiològica del *ser*, veiem que, de la mateixa manera que en d'altres novel·les negres de Pedrolo anteriorment estudiades, la localització és molt real, l'autor vol reflectir el paisatge urbà de Barcelona en els seus relats. Així, per exemple trobem barris i carrers de la ciutat, com Sant Andreu (1982, 13), carrer Mallorca (1982, 13), Rambla (1982, 17), Plaça Catalunya (1982, 38), entre d'altres. També assenyala diverses marques de vehicles, com Dodge (1982, 18), Renault (1982, 41), i Seat (1982, 78).

El primer nom propi que apareix a la novel·la és el de l'empresa per a la qual treballa l'Ernest de tant en tant: «Publicacions Reunides». Seguidament el del seu responsable, el Sr. Gavina. Parem atenció al fet

que té el nom d'una au, amb totes les connotacions que aquest fet pot significar. D'ell diu que n'era:

el capitalista, el gerent, l'administrador i l'assessor literari. (1982, 13)

A la pàgina següent comença amb una descripció de la primera impressió que li provocà l'entrada a l'establiment bancari:

aquella porta, per la qual devien sortir els escriptors, facilitava enormement les coses. (1982, 14)

Al segon paràgraf continua amb un altre argument que avala el fet delictiu: la lectura de novel·la policíaca:

passaven força novel·les policiaques i, teòricament, em semblava que posseïa una experiència prou sòlida de com calia procedir. (1982, 14)

I no és fins a la pàgina 31 on sabrem el nom del narrador de la història, l'Ernest, al paràgraf que enceta el dietari que escriu el Pere. Solament ens diu el nom, Ernest i res més. En aquests apunts es descriuen pas a pas els preparatius fins el dia de l'atracament, és a dir, des del 17 al 19 d'octubre. Deduïm que l'Ernest és l'organitzador i el precursor de l'acció. Seguidament ens descriu el banc, a partir de la visita que en fan:

És un establiment modern, amb cristalls irrompibles en lloc de reixes com s'estilava abans en aquests temples del diner. M'he fixat que unes cortines gradu-lux podem protegir eficaçment de qualsevol tafaneria de l'exterior. (1982, 32)

Descripció de l'Elisa Puig, muller del director del banc al dietari d'en Pere, com a resultat de la investigació:

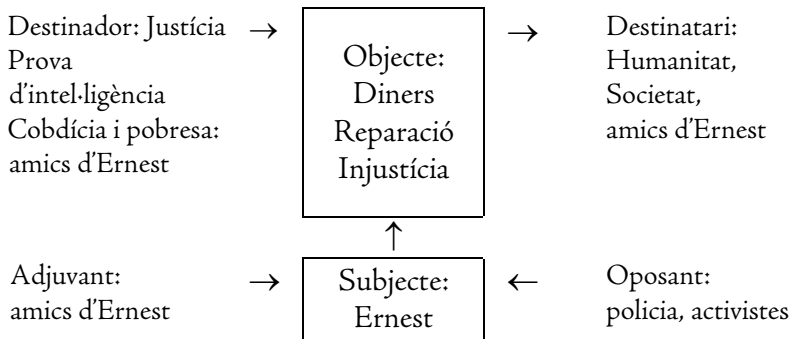
és una xicota més aviat alta, potser d'un metre seixanta-cinc, ben feta, de cames robustes i de pit abundant; bruna, amb els cabells fins a les espatlles, els ulls i els llavis grossos i una expressió intel·ligent. (1982, 38)

Després del robatori, l'Ernest es troba, aparentment per casualitat, amb l'Elisa. Ell ens fa una descripció de la vestimenta que du:

Vaig fixar-me que duia un vestit sastre i, damunt, un impermeable blanc, sense cordar. S'havia recollit els cabells cap a la nuca, sota un turbant... (1982, 102)

En l'anàlisi semiològica del *fer*, els rols temàtics que apareixen en aquesta novel·la de Pedrolo i que constitueixen l'eix temàtic són, en primer lloc els conceptes de justícia i d'injustícia social, els de legalitat i d'il·legalitat, així com el d'honestedat i el de deshonestedat. Al mateix temps, apareix el tema de la pobresa, la cobdícia, sobretot en referència a l'Ernest i als seus tres amics i col·laboradors. Pensem que és important destacar en aquesta obra, el conflicte que es planteja entre justícia social i legalitat.

Pel que fa als papers actancials, tenim en primer lloc el destinador, que són, en aquest cas, diversos. Majoritàriament és la justícia social, però també hi ha una prova d'intel·ligència, així com la cobdícia i la pobresa, per part d'Ernest i dels seus amics. L'objecte és, d'una banda els diners i de l'altra la reparació social per les injustícies. El destinatari és, per una banda la humanitat, la societat, la gent més desfavorida i els que més pateixen, i per l'altra ells mateixos, l'Ernest i els seus amics. L'adjuvant són els 3 amics d'Ernest, les característiques concretes de l'oficina bancària i el fet de ser un expert en la lectura de novel·les policiaques. El subjecte protagonista de la història és, efectivament, l'Ernest. L'oposant a l'acte serà, per una banda la policia, i per l'altra un grup d'activistes politicosocials preocupats per compensar les diferències socials existents. El quadre quedaria de la següent manera:

Taula 5. Quadre actancial de la novel·la *Algú que no hi havia de ser* (1982)

En l'anàlisi semiològica de la importància jeràrquica, per identificar el personatge principal central, l'heroi, analitzarem la importància jeràrquica que té dins el relat, com hem fet en les novel·les precedents a través dels sis paràmetres que hem vist anteriorment. El primer d'ells, el de la qualificació, identifiquem al narrador principal com a protagonista perquè és el personatge del qual tindrem més informació, l'Ernest. Ja des de la primera línia del llibre llegim que ell ens contarà la seva història:

Tot va començar per pura casualitat. A Sant Andreu no se m'hi havia perdut res i potser feia set anys que no hi havia posat els peus... (1982, 13)

És el personatge que narra més extensió de text, qui ens explica la història com el seu projecte personal. Ell és qui ha pensat, dissenyat i desenvolupat la idea. A més, l'Ernest serà el protagonista de la història d'amor que naixerà i es desenvoluparà com a conseqüència dels fets delictius, amb una víctima secundària.

Pel que fa a la distribució de les aparicions del personatge principal al relat, ell és qui més vegades apareix al relat.

L'Ernest, és el protagonista perquè funciona de manera autònoma: perquè és qui condiona les accions de tota la resta de personatges que estan relacionats amb ell. La funcionalitat és evident, ja que és el personatge que emprèn les accions més importants i per tant el que programa les actuacions i aconsegueix les seves expectatives.

Pel que fa a la predesignació convencional, no n'hi ha, perquè l'heroi no n'és un professional. I comentari explícit del narrador, tampoc n'hi ha perquè el narrador principal és el primer protagonista.

Havent analitzat les cinc novel·les de Pedrolo, ara ens correspon extreure les conclusions derivades de la nostra anàlisi. Recordem que Propp i Greimas detallen les semblances entre els contes en els quals es respecta l'esquema actancial i l'esquema temàtic. I que aquesta semblança es fa molt més evident en els contes tradicionals, ja que els personatges són figures molt estereotipades i els temes estan relacionats significativament.

Com hem pogut comprovar, en la novel·la negra es demostra el funcionament de les teories sobre l'anàlisi dels papers actancials i dels papers temàtics que recull Hamon, tot i les diferències evidents en

matèria de gènere. Per aquesta raó, podem parlar d'un sistema universal d'estructura del relat de ficció. Ara bé, com hem vist, no en totes les obres ni en tots els contes apareixen la totalitat dels elements, però sí els fonamentals, i cada un que apareix ens aporta una informació rellevant sobre l'actant i la ideologia, elements que configuraran la particularitat de l'escrit. Les cinc novel·les negres de Pedrolo, escrites a partir de la segona meitat del segle XX, mostren elements comuns i estereotipats, tant pel que fa a les figures actants com als aspectes temàtics, que es relacionen amb el gènere, amb el context sociocultural de l'època i amb el lloc concret on van ser escrits.

En ambdós gèneres, contes tradicionals i novel·la negra, apareix un personatge central, l'heroi que serà el punt d'unió de la resta de personatges. El protagonista vol aconseguir alguna cosa, o alguna persona per a algú (sovint per a ell mateix). En el seu recorregut comptarà amb diversos elements que l'ajudaran i d'altres que interferiran per tal que no aconseguixi el seu propòsit. Aquest desig tindrà un destinador i un destinatari que en la majoria dels casos coincidirà amb el subjecte o heroi.

Una de les principals diferències és que en la novel·la negra de Pedrolo, el protagonista, que en el conte és un heroi, aquí és un delinqüent (en *Mossegar-se la cua* també he proposat una segona anàlisi amb el detectiu com a subjecte) amb més o menys professionalitat, i qui investigua els fets pot ser un policia (ordre social governamental) o un investigador privat (que sovint actua en la frontera de la legalitat). Aquestes particularitats, com hem vist, tenen conseqüències en la distribució actancial. Així, per exemple, el beneficiari de l'acció del subjecte (el delinqüent) és sovint, ell mateix, o això és el que ell pretén d'antuvi quan planifica l'actuació. Aquí el subjecte sovint fracassarà, a diferència dels contes tradicionals en els quals l'heroi restaurarà la pau i se'n sortirà victoriós. Però, això sí, en ambdós casos es recuperarà un cert ordre social després de les accions que es desenvolupen en el relat. De vegades el destinatari (qui s'emporta els diners) esdevindrà un altre personatge al final de la novel·la, diferent al subjecte destinatari inicial o el subjecte no podrà gaudir de l'objecte desitjat (el botí) per ser assassinat o empresonat.

Respecte de l'esquema de Hamon, en l'apartat del *ser*, on s'inclou el nom, el sobrenom (o malnom), i el retrat, tant físic com psicològic i el

que ens diu sobre la seva biografia són les dades que conformaran les característiques d'un personatge i li aportaran la il·lusió de realitat, de versemblança. En l'apartat del *fer*, els rols temàtics i els rols actancials, es mostraran de manera més clara. Així, per exemple, en les cinc novel·les negres que hem estudiat (amb la peculiaritat de *Mossegar-se la cua*) i en línies generals, l'objecte que mou el subjecte a actuar són els diners; el subjecte, el lladre; el destinador, la cobdícia; l'adjuvant, actors secundaris; el destinatari, el lladre (o lladres) i l'oposant, els encarregats de esclarir un fet i mantenir l'ordre social (el detectiu o la policia).

I l'últim punt que hem analitzat, el de la tercera columna del gràfic de Hamon que correspon a la importància jeràrquica, ens ha ajudat a delimitar qui és l'heroi de la novel·la, el responsable de moure tot l'entramat i el que desencadena l'acció principal. Tots aquests elements i la relació que s'estableix entre ells, com va dir en primer lloc Propp, són els indispensables també per al funcionament de la novel·la negra, subgènere de la novel·la policíaca. I podem arriscar-nos a afirmar que també de la novel·la de qualsevol gènere molt codificat.

BIBLIOGRAFIA

- ESPELT, Ramon, (1998): *Ficció criminal a Barcelona 1950-1963*, Barcelona, Laertes.
- GREIMAS, Agirdas-Julien (1973): «Les actants, les acteurs et les figures», dins *Sémiotique narrative et textuelle*, Paris, Larousse i dins *Du sens II. Essais sémiotiques*, (1983), Paris, Seuil.
- GREIMAS, Agirdas-Julien (1976): *Maupassant. La sémiotique du texte: exercices pratiques*, Paris, Seuil. Edició en castellà: *La semiótica del texto. Ejercicios prácticos* (1983), Barcelona, Paidós Comunicació.
- GREIMAS, Agirdas-Julien (1970): *Du sens I. Essais sémiotiques*, Paris, Seuil.
- GREIMAS, Agirdas-Julien (1966): *Sémantique structurale*, Paris, Librairie Larousse. [2a impressió 1976]
- HAMON, Philippe (1983): *Le personnel du roman, le système des personnages dans les «Rougon-Macquart» d'Emile Zola*, Ginebra, Droz.

- HAMON, Philippe (1977): «Pour un statut sémiologique du personnage», dins *Poétique du récit*, Paris, Seuil.
- JOUVE, Vincent (2001): *La poétique du roman*, Paris, Armand Colin, 2a ed. revisada.
- PEDROLO, Manuel de (1982): *Algú que no hi havia de ser*, Barcelona, Proa. [1a ed.1974].
- (1986): *Es vessa una sang fàcil*, Barcelona, La Magrana. [1a ed.1954].
- (1988): *L'inspector fa tard*, Barcelona, La Magrana. [1a ed.1960].
- (1990): *Joc brut*. Barcelona, Ed. 62. [1a ed.1965].
- (2001): *Mossegar-se la cua*. Barcelona, Ed. 62. [1a ed.1968].
- PIQUER VIDAL, Àdolf i MARTÍN ESCRIBÀ, Àlex, (2006): *Catalana i criminal. La novel·la detectivesca del segle XX*, Palma (IB), Edicions documenta balear.
- PROPP, Vladimir, (1985): *Morfologia del cuento*, Madrid, Akal. [1a ed. 1928, 2a revisada 1968, 3a 1972, Ed. Fundamentos].